

RESEÑAS – COMPTES RENDUS – RECENSIONI

Michèle Lenoble-Pinson ; après relecture attentive de Paul Martens (2014). *Dire et écrire le droit en français correct. Au plaisir des gens de robe.* Bruxelles : Bruylant, 806 pp. ISBN 978-2-8027-3611-0

Michèle Lenoble-Pinson, linguiste d'origine belge, grammairienne et lexicologue (d'ailleurs élève d'André Goosse et successeur attitrée de Maurice Grevisse), est docteur en philosophie et lettres, professeur émérite de l'Université Saint-Louis à Bruxelles et membre de plusieurs conseils et commissions dont, par exemple, le Conseil international de la langue française à Paris. Elle est auteur de nombreuses œuvres portant sur la langue française, parmi lesquelles, à titre d'exemple, *Poils et plumes* (1989), qui traite du vocabulaire de la chasse. En récompense de son travail, elle a reçu, en décembre 2014, le prestigieux titre de Chevalier de la Légion d'honneur.

Le présent dictionnaire, publié en 2014, concerne, comme le dévoile son titre créatif, la langue juridique. Son auteur l'adresse non seulement aux professionnels du droit et aux juristes en formation, pour les guider lors de la rédaction des plaidoiries, des arrêts et d'autres textes, mais également « aux curieux du langage des gens de robe » et « à toute personne attentive au français correct ». Ce recueil de difficultés lexicales et grammaticales, qui décrit à fond le lexique du français juridique, a ainsi pour objectif de répondre aux questions que se posent les juristes en rédigeant leurs textes. Il a été relu et commenté, lors de sa création, par Paul Martens, président émérite de la Cour constitutionnelle.

Après un « Avant-propos » pratique (pages 7–14), contenant beaucoup d'informations utiles, à la fois sur la langue juridique et sur l'organisation même du dictionnaire, et une liste d'« Abréviations » usuelles (pages 15–18), le recueil comprend en une partie (pages 19–799) des entrées, constituées d'un seul ou de plusieurs mots et apparaissant dans leur ordre alphabétique, pour permettre une consultation rapide.

Parmi les entrées figurent des termes qui relèvent tantôt de la langue courante (*annuaire, brocoli, cobaye, courriel*, etc.), tantôt de la langue

spécialisée (*advenant, affectation, aloi, cassation, carcéral, délibéré, incarcérer*, etc.). Il est à noter que l'on nous présente, à la page 192, le substitut possible pour le verbe e-mailer : « *Pourquoi, sur courriel, ne pas forger courrieler, tellement plus français d'allure ?* (Le Soir, 21 septembre 2002) ». De plus, certains termes (*francisation, pilote*, etc.) peuvent appartenir à deux registres de langue, français courant et français juridique. Enfin, l'auteur précise, dans son « Avant-propos », que la terminologie juridique de base contient à peu près quatre cents termes propres et cent cinquante termes de double appartenance. D'ailleurs, le dictionnaire contient des expressions et locutions latines (*corpus delicti, cum viribus, de lege, de visu, erga omnes, error communis facit jus, ex abrupto, ex nihilo*, etc.), qui font florès dans la langue juridique. Elles sont repérables à leurs caractères italiques et traduites en français. On y trouvera également des particularités lexicales propres à la Belgique francophone (*bel étage, bicommunautaire, casse-vitesse, culpeux, déforcé, endéans*, etc.), ainsi que des emprunts anglo-américains et leurs substituts français recommandés (*free-shop* ou *freeshop* et *boutique franche, steward* et *stadier, soft law* et *droit souple*, etc.), ou des acronymes (*Benelux, CEDEX*, etc.) et des abréviations (*M., Me*, etc.).

Les entrées sont généralement complétées de catégories grammaticales, de définitions éclairant le sens respectif des termes, de formes féminines (dans le cas des adjectifs ou des noms de métiers), d'exemples et d'extraits de textes illustrant leurs usages, ainsi que, parfois, de conseils de prononciation et d'orthographe (y compris les notes sur les rectifications orthographiques de 1990). On peut y trouver aussi diverses observations concernant la conjugaison, les emplois des modes et des temps, les formes du pluriel, les accords des adjectifs et des participes. Comme la linguiste l'indique dans l'« Avant-propos », beaucoup d'exemples illustratifs proviennent de dictionnaires tels que la neuvième édition du *Dictionnaire de l'Académie française* (1992–2013), le *Trésor de la langue française* (1971–1994) et le *Vocabulaire juridique de Cornu* (2007).

La présentation typographique du dictionnaire est très claire et facilite son utilisation. L'unique symbole qui pourrait troubler le lecteur est l'astérisque, dont l'usage conventionnel peut différer en fonction du type de texte.

En conclusion, il ne nous reste qu'ajouter que le présent dictionnaire, élaboré avec érudition et expérience, mérite non seulement l'attention des gens de robe, mais également celle d'un public plus large, soucieux de l'emploi correct de la langue française.

Iva Dedková
Université d'Ostrava
République tchèque
iva.dedkova@osu.cz

Carlos Alvar; José-Carlos Mainer; Rosa Navarro (2014). *Breve historia de la literatura española*. 2.ª ed. Madrid: Alianza Editorial, 742 pp. ISBN 978-84-206-8839-8

La obra de estos tres catedráticos de literatura española tuvo su primera edición en 1997 y diecisiete años más tarde ve de nuevo la luz en una segunda edición, revisada y ampliada; hecho que agradecen todos los conocedores de la primera edición, que ya se encontraba agotada y había tenido muy buena acogida.

El libro consta de más de setecientas páginas, editadas en papel fino y en formato de bolsillo. Se trata de una obra de consulta rápida sobre los capítulos más importantes de la literatura española. Las páginas preliminares describen sus características, la estructura y los objetivos. La primera parte corre a cargo de Carlos Alvar y se ocupa de la Edad Media. Alvar destaca cuatro periodos: “Los inicios” —donde surgen las glosas necesarias para entender un latín cada vez más lejano, y las primeras muestras de poesía: jarchas, moaxajas y zéjeles—, “La madurez” —que abarca desde el Poema de Mío Cid hasta la rica producción alfonsina—, “La crisis” —donde se sitúan los inicios del Romancero, El libro de Buen Amor y la prosa de don Manuel— hasta llegar al cuarto periodo que Alvar titula

“Hacia un nuevo mundo” y donde el autor distribuye ya la producción literaria en poesía, prosa y teatro. Esta parte del libro es la que en menor medida ha sido retocada en la segunda edición. En ella, apenas “se pone al día la bibliografía y se proporciona el acceso a diversos recursos que la generalización de internet ha puesto a disposición del lector interesado” (pp. 13–14).

Rosa Navarro escribe la segunda parte del volumen, dedicada a la Edad de Oro. Los primeros apartados describen el cambio de mentalidad, es decir, la nueva concepción del hombre y del mundo que surge en este periodo. Los temas que tratan son la educación, el ideal del cortesano, la dama, el amor, el papel de la naturaleza y la relación del hombre con Dios. La autora hace siempre alusión a la literatura, los autores y sus obras; de modo que no se trata de dar unas pinceladas sociológicas o históricas sino de analizar cómo se ve reflejado el cambio de mentalidad en la obra literaria. Una vez introducido el tema de esta manera, la profesora Navarro se adentra a describir la vasta producción de la época. Comienza con el género poético y la adaptación al español del endecasílabo y de las estrofas italianas de la mano de Boscán y Garcilaso —verdadera revolución literaria—, y continúa con los romances y la lírica tradicional. Mención aparte merecen San Juan de la Cruz y Fray Luis de León. Del primero dirá la autora: “Su creación es una isla, no tiene antecedentes ni sucesores” (p. 261). Fray Luis de Granada y Santa Teresa de Jesús ocupan los apartados siguientes, en el marco de la predicación el primero y dentro de la “escritura en libertad”, la monja carmelita. Navarro no estructura su capítulo en bloques, como lo hiciera Alvar, sino que va engarzando autores, géneros, obras, temas... según convenga, en apartados breves donde va dando pinceladas que diseñarán el cuadro de los siglos de Oro. Se detiene en El Lazarillo de Tormes, obra sobre la cual ha investigado ampliamente, y de ahí pasa al género pastoril y a la novela morisca. Cervantes y El Quijote ocupan, como era de esperar, mayor espacio pues se trata de “la culminación del arte narrativo” (p. 310) e insiste la autora: “El juego entre lo real, lo soñado por don Quijote o lo inventado por su autor es un juego narrativo que muestra el dominio del arte

de contar que tiene Cervantes” (p. 317). Los temas que van apareciendo en este capítulo son muchos: la novela bizantina, el comienzo de las comedias, los pasos y entremeses, la poesía de Lope y de Góngora o las obras de los hermanos Argensola. Navarro no omite ningún punto y continúa con Quevedo, la novela picaresca (el Guzmán de Alfarache y El Buscón), la forma de narrar “expresiva y sugerente” (p. 378) de María de Zayas, Baltasar Gracián y El Criticón, para terminar con el teatro de Lope, Tirso de Molina y Calderón de la Barca.

La tercera parte o tercer bloque ha sido elaborado por José-Carlos Mainer y lleva por título “La Edad Contemporánea”. Se divide según los siglos: XVIII; XIX y XX. Esta parte es la que ha sufrido mayor reelaboración, pues la distancia de casi veinte años con la primera edición ha hecho obligatoria la ampliación de algunos apartados, sobre todo el que se refiere al último periodo descrito que llega hasta 2010. Comienza Mainer con una apología del siglo XVIII: “Hasta fechas bastante recientes, el siglo XVIII era el pariente pobre de todas las historias de la literatura española” (p. 423); sin embargo “las comedias de Moratín están entre lo mejor del teatro universal de su tiempo” (p. 424) y también en este siglo se inicia un movimiento de renovación intelectual (cfr. p. 425) donde participan físicos, matemáticos, astrónomos médicos, etc. de gran altura. Mainer, además de dar otro rumbo a la interpretación de la historia de la literatura española, describe la obra de Mayans, las reformas de Feijoo, Torres, Isla, Luzán, Moratín e Iriarte. Destaca las figuras de Cadalso y Jovellanos con quienes la Ilustración alcanza su plenitud y se detiene brevemente en la producción lírica y teatral de la época. El capítulo dedicado al siglo XIX, se divide en dos corrientes literarias, el Romanticismo y el Realismo, y sorprende un poco la desproporción que les concede en el tratamiento, pues el segundo se ve algo acortado. El siglo XX es el más extenso —con diferencia— y el que plantea mayor dificultad en lo que se refiere a la periodización. Mainer se distancia de la clasificación por generaciones —“La manía de las clasificaciones de escritores basadas en la rigurosa simetría ha querido entronizar, al lado de la más presunta «generación del 98», una «generación

de 1914»” (p. 568) — y prefiere abordar el tema desde los propios autores y sus obras (Unamuno, Baroja, los Machado, Valle Inclán, Azorín, J. R. Jiménez, Gómez de la Serna, etc.). De ahí pasará a la recepción de la vanguardia, a los poetas del 27 y a la marca que producirá la guerra civil. En un extenso apartado el catedrático de la Universidad de Zaragoza se ocupará de la “poética de la continuidad”, es decir, la producción literaria entre 1940 y 1960, donde comienza a percibirse un cambio que según el autor llega hasta la muerte de Franco, en 1975. El último apartado “Las letras de hoy” (1975–2010) suponen un esfuerzo considerable por resumir la rica producción literaria aún cercana a nosotros y que solo el tiempo, con la distancia necesaria, nos permitirá valorar.

Al final del libro, los autores presentan una “Cronología” de acontecimientos históricos, fechas de algunas obras de la literatura universal y de obras de la literatura española, así como también fechas de nacimiento o defunción de los autores. La “Bibliografía”, con un breve comentario al principio, “solo pretende guiar al lector interesado un poco más allá de donde ha llegado con el libro que tiene entre las manos; presenta, pues un carácter muy general, y se ha prescindido en ella de muchos estudios que no están escritos en español o que se encuentran publicados en revistas especializadas” (p. 697). Efectivamente recoge obras clásicas de referencia obligatoria, ordenadas según la estructura de los capítulos y algunas interesantes páginas web. Breve historia de la literatura española se cierra con un índice onomástico muy útil.

El libro prescinde de notas de pie de página y citas de otros estudiosos. Recoge los datos principales y ofrece de manera amena un panorama completo de la historia de la literatura española. La característica principal de esta obra es, sin duda, la amenidad con la que los autores han conseguido contar la historia de diez siglos de literatura. La lectura no cansa, sino todo lo contrario: entretiene y despierta la curiosidad.

Breve historia de la literatura española aparece en la colección “El libro de bolsillo” de Alianza Editorial, y esto responde no solamente a su formato, sino en este caso también a su asequible precio para cualquier bolsillo.

Agradecemos a los autores la idea de reeditar esta obra, tan práctica para alumnos, profesores y cualquier interesado.

Beatriz Gómez-Pablos
Universidad Comenio
República Eslovaca
 gomezpablos@fedu.uniba.sk

Jarmila Beková (2012). *Ekonomie v jazyce na příkladu francouzštiny. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, 135 p. ISBN 9788024432748*

Le principe d'économie linguistique fait l'objet d'une réflexion scientifique depuis la première moitié du XXe siècle et a été mis en évidence par André Martinet.

Dans son ouvrage *Ekonomie v jazyce na příkladu francouzštiny* [Économie linguistique, l'exemple du français], Jarmila Beková nous apporte un regard complet et résolument actuel sur cette problématique. Enseignante du français au Lycée slave d'Olomouc et enseignant-chercheur auprès du Département d'études romanes de l'Université Palacký d'Olomouc, l'auteur s'est spécialisé dans le domaine de la didactique française, en publiant la méthode *Allez hop*. Issue du résultat de ses recherches dans le cadre de ses études doctorales, cette monographie s'adresse aux spécialistes de langues romanes, ainsi qu'aux étudiants en philologie et en didactique du français. Son travail est une preuve de l'approche systématique à l'instar du titre de l'ouvrage *Économie linguistique, l'exemple du français* qui incarne le phénomène étudié en se servant d'une ellipse. De manière transversale, le lecteur est confronté à la vision diachronique de l'économie linguistique véhiculée par la comparaison entre le latin et le français et prolongée jusqu'aux tendances les plus récentes. C'est justement cette vision complète et synthétique qui rend cette publication unique par rapport à ses prédécesseurs dont on peut citer notamment les monographies *Économie des changements phonétiques* (1955),

Éléments de la linguistique générale (1970) d'André Martinet, *Human Behaviour and the Principle of Least Effort : An Introduction to Human Ecology* (1949) de Georg Zipf, et les articles académiques de chercheurs tchèques *Spisovná čeština a jazyková kultura* de Vilém Mathesius et *Redundance a ekonomie v češtině a ve francouzštině* de Jan Šabršula.

Le présent ouvrage est composé de 8 parties. De la délimitation générale de l'économie linguistique à travers tous les niveaux linguistiques, l'auteur nous montre la force de ce principe y compris la communication non-verbale.

Selon notre interprétation, à l'image du principe fondamentale de l'économie (au sens scientifique), de l'offre et de la demande, qui sont fonction l'une de l'autre, Jarmila Beková identifie des éléments de la force de l'économie linguistique et la force de la redondance, qu'elle considère être complémentaire et créatrice d'un équilibre. « La demande » représentée par le besoin de la communication (la redondance) et l'offre illustrée par le besoin d'assurer cette communication de manière la plus économique possible (l'économie linguistique).

Après la présentation des auteurs s'intéressant à l'économie linguistique, Beková a consacré deux chapitres à l'économie phonétique du point de vue de la diachronie et de la synchronie. Dans l'approche diachronique, l'auteur s'inspire surtout des études d'André Martinet, en décrivant les principes à l'origine des changements phonétiques. Conformément à Martinet, elle résume que ce sont les phonèmes isolés, qui tendent à disparaître du système et le trait pertinent est adopté par les autres phonèmes ; ce qui contribue à l'économie de la prononciation. Vu de l'optique synchronique, l'accent est mis sur l'articulation de sons, et de la prosodie. Tout d'abord, elle remarque la tendance à la simplification des voyelles françaises et de la coarticulation dans la chaîne parlée en français. Ayant l'oreille musicale, l'auteur décrit le rôle de l'accent et de l'intonation, qui épargne l'énergie mentale, et le rôle de l'enchaînement et des liaisons épargnant l'énergie dépensée par la prononciation.

Au niveau morphologique, Jarmila Beková souligne la contradiction de l'économie de l'énergie mentale et l'articulation, notamment en ce qui

concerne la comparaison des constructions analytiques et synthétiques. En se penchant sur l'économie de l'énergie mentale, l'auteur se prononce clairement en faveur de l'approche analytique.

Au niveau de la syntaxe, l'économie est réalisée en modifiant la structure de la phrase. Après avoir résumé les approches des différentes écoles sur ce sujet, l'auteur identifie les éléments pertinents de l'économie linguistique : la nominalisation, les phrases infinitives et participiales, l'ellipse, la juxtaposition et d'autres modifications grammaticales et sémantiques de la structure de la phrase.

En matière de lexicologie, l'auteur explique la formation des mots comme des procédés économiques en mettant l'accent sur la dérivation, la composition, l'abréviation, la transposition et la polysémie.

D'une manière diachronique, elle démontre l'économie d'orthographe : l'écriture évoluant du type idéographique à travers l'utilisation des lettres et produisant l'effet de la double articulation, parcourant l'évolution plus rapide de la prononciation par rapport à l'orthographe, jusqu'aux tendances actuelles d'utilisation d'acronymes, d'abréviations et des émoticônes.

À la fin, elle décrit la communication non-verbale comme étant la plus efficace en termes d'économie compte tenu de son ancienneté et elle porte notre attention sur la fonction des procédés paralinguistiques.

L'auteur s'exprime sur des faits exposés. *A fortiori*, nous pouvons constater que toute la monographie est une démonstration de l'art pédagogique de son auteur, tout en montrant la pertinence de ses recherches.

En résumé, l'ouvrage – unique par l'étendue des champs étudiés – nous montre le principe d'économie linguistique de façon systématique et logique, en offrant de nombreux exemples. La publication représente ainsi un apport substantiel aux recherches en linguistique des langues romanes.

Šárka Koničková
 Université Palacký d'Olomouc
 République tchèque
 sarka.konickova@upol.cz

Eva Mesárová (2014). *Fantastika (nielen) v talianskej literatúre*. Hradec Králové: Gaudeamus, 145 s. ISBN 978-80-7435-476-2

Text som si prečítal so záujmom. Prezrádza, že fantastickej literatúre sa autorka sústavne venuje. Od autorského hľadiska a od hľadiska diel fantastickej literatúry prešla k pokusu zovšeobecniť problematiku. Autorka sa postupne vyrovnáva so slovenskými, českými, svetovými teoretickými prácami k téme. Osobitný dôraz kladie na talianske spracovania a v práci vidno, že cez talianske preklady sa často dostáva aj k svetovým koncepciám.

Pokladám za premyslenú podľa mňa štvoritú výstavbu diela. Najskôr hovorí o všeobecných východiskách pre uvažovanie o fantastične v literatúre, a to z historického hľadiska. Dáva ich prehľad od egyptského hermetizmu až po osemnásťte storočie. Potom sa zastavuje na zmene, ku ktorej došlo v osemnástom storočí racionalizovaním literatúry a v devätnástom storočí odvrátením sa literatúry od racionalistickej jasnosti osvietenectva, senzualizmu a neoklasicizmu, ale neskôr aj od realistického zobrazovania smerom k súbežným obrazným, čudným, čarodejným svetom predstavivosti. Napokon hodnotí zmeny vo fantazijnom literárnom podsysteme, ku ktorým došlo v priebehu dvadsiateho storočia najmä v dôsledku rozpadu realizmu v západnej literatúre. Toto hodnotenie robí najmä ako obraz, ako sa vo svete vyrovnávali s teóriou fantastickej literatúry Tzvetana Todorova, a pravdaže, na mnohých príkladoch z talianskej prózy.

Kapitola 4.3. Fantastika a magický realizmus pôsobí ako štvrtá problematika knihy. Porovnáva latinskoamerickú tradíciu sústredenú v dielach Márqueza, Borgesa, Carpentiera s európskou „čarovnosťou“ v nemeckom chápaní a v chápaní Massima Bontempelliho približne z rokov 1925 – 1930. Kapitola vyjasňuje vzťahy najmä medzi fantastickou literatúrou a magickým realizmom, pričom vysvetľovacím pojmom sa stáva najmä mýtus ako „to, čomu veríme“ ako skutočnosti. Mesárovej rozlíšenie medzi fantastickou a magickorealisticou prózou pomocou mýtu je je dobré, potrebné: „Na základe dosiaľ preskúmaného musíme konštatovať, že ak je vo fantastickej literatúre fragment magického

realizmu prítomný, musíme ho definovať ako „nie znateľný“, pretože tu chýba základná ingrediencia – mýtus...“. Mýtus definovaný cez analýzu Bontempelliho diela: „U Bontempelliho totiž nejde o mýty v bežnom ponímaní, ale mýtom sa nazýva ustaľovanie určitých modelov spoločenského vedomia, hoci aj fantastických modelov, ako bežnej kultúrnej konvencie (zvyklosti, mravu), čiže mýtus v kultúrnom vedomí (napr. spomínaný mýtus bolesti)“ dovoľuje myslieť si, že Paveseho novely a romány chápané ako „mýtický realizmus“ nadväzujú na Bontempelliho koncepciu magického realizmu napriek politickej odchodnosti oboch autorov. Tým sa stáva aktuálnou Paveseho esejistika venovaná modernému mýtu a Bontempelliho koncepcia sa posilňuje. Vec trocha problematizuje literárnohistorická zásada, že zaváži významnejší fakt. V tomto prípade je myslím slávnejší latinskoamerický magický realizmus ako európsky z dvadsiatych rokov, teda darmo budeme zdôrazňovať Bontempelliho – Paveseho predstavu magična založeného na mýte, veľké latinskoamerické diela aj tak dosiahnu, že magický realizmus bude vnímaný cez ne. Napriek tomu, alebo práve preto je kniha Mgr. Evy Mesárovej prínosom pre poznanie medziliterárneho procesu vyvolaného krízou realistického literárneho zobrazovania. Mimochodom, o kríze realistického literárneho zobrazovania hovorí veľmi zaujímavo a podrobne Elio Vittorini v knihe *Le due tensioni* (1967).

Otázka talianskych súvislostí v knihe je veľmi členitá. Dalo by sa povedať, že pokiaľ ide o prvú časť knihy, to znamená o všeobecný historický prehľad poetík a názorov súvisiacich s fantastikou v literatúre, Taliansko dáva priestor na celkom ucelené uchopenie javu počnúc antikou. Môžem pritom odkázať aj na svoje knihy *Talianska literatúra 1 – 8* (FF UKF v Nitre 2013, 2014). Prípady uvádzam len na ilustráciu. Nechcem tým povedať, že by mali byť zahrnuté v knihe Mgr. M. Mesárovej: niektoré stredoveké žánre sú postavené na fantazijne, ireálne, nepodobnosti voči realite. Taká je stredoveká encyklopédia, ktorá strieda skúsenostné heslá s vymyslenými, kde je verifikáciou prebratie od Herodota, napríklad že Níl pramení na Mesiáci. Žáner bestiár je pre rešpekt k druhému božiemu prikázaniu postavený na nepodobnosti, na vymyslených podobách

Boha, vzdialených, čo najnepodobnejších. Marco Polo rozpráva v cestopise *Milión* pre nevedno aké dôvody vecí, ktoré si vymyslel, a rozpráva ich takým pôvabom, že čitateľ tuší, že ide o vymyslené, a zabáva sa tým.

Humanizmus vznikol úvahami Albertina Mussata o tom, že poézia je vo svojej bájnosti rovnocenná náboženstvu, lebo obe hovoria o Božom pláne so stvoreným svetom. Vášeň, v ktorej sa básnik ocitne, pochádza z ovanutia božím vanom, ktorý básnika vylúči mimo bežného spoločenského vnímania vecí, ale tak, že jeho vylúčenie postavenie je znakom božieho ovanutia, ktoré ho berie do držby. Ide o vazalský vzťah. Mussato ho takto určuje v VII. liste. Mussato bol prvý, kto uchoпил ako podstatu poézie inšpiračné nadchnutie, ktoré obsahujú Platónove diela a do latinského sveta sa dostalo až neskôr, ich prekladom do latinčiny. Nadchnutie je totiž základom jedinečnosti vznikajúceho diela, a tým aj jedinečnosti videnia sveta (základom samotnej možnosti napodobiť historicky to najlepšie). Takto sa otvorila cesta bájnosti, fantastičnosti gréckeho mýtoslovia do kresťanskej literárnej doby. A dostáva sa do nej aj platónsky typ imitácie, takej, ktorú literatúra robí pre obohatenie duše. V renesancii rozpracoval túto postać fantazijná Patrizi – Petrić. Novoplatonizmus vniesol v 15. storočí do talianskeho, a tým aj do európskeho prostredia, *Corpus hermeticum*, sedemnást kníh o ceste k Bohu, pravdy, ktoré zapisuje pisár bohov Thovt tak, že nemusí rozumieť, čo mu Boh diktuje. Teda píše pravdy mimo kontroly rozumu. Súčasťou hermetizmu je aj príbeh o Zlatom oslovi, o metamorfózach, o tom, že človek v priebehu života viackrát mení svoju prirodzenosť celkom na nepoznanie, a napokon sa stane vyznavačom kultu Iridy a Ozirisa. Matteo Bandello postavil v šestnástom storočí novelistiku na „mohlo sa stať“, teda už nie na konvencionálne overiteľnom príbehu, ale na Aristotelovej mimézis podľa zásady, že napodobujeme, čo sa dá napodobiť. A dá sa napodobiť, čo sa možno nestalo, ale svedkovia dosvedčia. Aristotelizmus tak otvoril v literatúre cestu pre zobrazovanie jedinečného netypického, ako keby to bolo reálne, čo bola veľká vzpruha pre žánre na celom západe. Príbehy sa začali zaoberať neuveriteľným, deformným, zakázaným, sadistickým správaním, skrátka jedinečným, nikde

nevidaným, práve len v literatúre. Bandello zaviedol „imitačnou“ fantastikou aj nové techniky rozprávania, dotyk vymysleného so skutočným: prívrženci Aristotela pokladali za potrebné, aby literárna fikcia nevystupovala sebedovodom ako samostatná sebestačná zábava, ako u Boccaccia, ale aby bola v každom literárnom texte neuveriteľnosť podložená zdaním pravdy, a tým aj mravopoučná, preto člení veľa noviel vnútri nadvoje. Zdôrazňuje historické rámcovanie, pravdivosť „osadenie“ príbehu až do miery, že čitateľ je náchylný pokladať novelu za historickú pravdu, a potom dovnútra vieryhodného rámca vloží rozprávkové jadro, ktoré pôsobí opačne ako rámec, posúva plynutie zápletky do bezčasovosti. Giambattista Vico vymyslel začiatkom osemnásteho storočia v Novej vede také dejiny, ktoré sú založené na ľudskej účasti a tá spočíva na tom, že ľudia nechcú používať dohovorené znaky, aby sa nestali obeťami všeobecna a pojmov, lebo každý sme jedinečný. A jedinečnosť zvyčajne kultúrou odkladania „mena“, znamenania, platnosti slova. Táto kultúra nie je nič iné, len povzbudzovanie fantázie ako funkčnej v spoločnosti. Tasso si našťudoval Aristotela tak, aby si ním daroval slobodu myslenia. V Malpiglio Secondo povedal, že pred príčinným rozumom dá prednosť sto pravdám o tej istej veci. Aj keby z nich bola pravdou len jedna, keď ich vyloží všetky na stôl mysle, tá sa oslobodzuje od kauzálnych väzieb a stáva sa zvažovateľkou všetkých možností, aj tej, že Níl pramení v horách Mesiaca. Postavenie mysle zdôstojnie, myseľ nie je donucovaná, a tým zdôstojnie aj život. O nič viac človeku nemôže ísť. To je dôvod potreby fantazijna, nepravdiva, hypotetična. Tasso osnoval epos Oslobodený Jeruzalem na širokých vymyslených krajinách, noktorných, fantastických príbehoch. Presne v duchu uvedeného dôvodovania. Za to ho napadol Bouhours, Voltaire a Boileau v *L'art poétique* s tým, že Talianom treba nechať ich chorú fantáziu v literatúre a prejsť na racionálne jasnú literatúru osemnásteho storočia.

Tieto literárnohistorické skutočnosti som vymenoval ako dôkaz, že práca dr. Mesárovej nemá okrajovú tému, ale celkom ústrednú pri sledovaní „logiky“ dejín literatúry. Fantazijno, obraznosť je základ literárnej historickosti. Preto je dobre, že sa tejto téme prednostne venuje

talianistka, a to rozvinutou a uznanou pojmovou sústavou. Pravda, v úsilí dostať všetku obsažnosť úsporne „pod pojmy“, ide trocha rýchlo. Treba sa pristaviť pri jednotlivých hodnoteniach, ktoré sú vynikajúce. Dokumentovať ich, ukázať ich literárnohistorickú váhu, lebo ony nie sú len prípadné. Napríklad hovorí, že fantazijno sa stalo doménou pravicovo zmýšľajúcich. V osemnástom storočí písal Carlo Gozzi rozprávkové čarodejné divadelné hry ako útoky na Goldonihu demokratické úsilie. Chcem tým len povedať, že táto téma je vhodná pre budúce výskumy a na nej sa môže slovenská talianistika dobre afirmovať ako odbor, ktorý vie, čo robí a čo chce dosiahnuť.

Chcem sa krátko pristaviť pri historickom paradoxu, že Francúzi unížili v Poetike Boileaua v mene racionálna literatúry fantazijno, s ktorým šli Taliani do sveta, a potom v devätnástom storočí Baudelaire celkom prilipol k Tassovi ako k veľkému vzoru básnika – mága, čarodejníka so slovami, alchymistu a s náročky rozhádzanou hierarchiou hodnôt. Ale aj pri inom, čo doktorka Mesárová široko využíva: nástupom romantizmu prišiel kult tajuplna a Mesárová reaguje na jednom mieste veľmi zaujímavou poznámkou, že v západnej literárnej fantastike je zvyk nezrušovať sa pri fantazijnom rozprávaní, podávať vecne. S tým súvisí v Taliansku sieť žánrov fantastiky: *fantascienza*, *fantastoria*, *fantapolitica*,... Príkladom je Giuseppe Bonaviri. Mesárová hovorí na začiatku, že fantastično nie je žáner, ale literárny podsystem. Ale v našich časoch sa jednoducho využíva ako charakteristika literárnych žánrov. To zdôrazňuje tiež. Podľa mňa treba hľadať príčinu pokojného, vecného podávania vymysleného, príčinu Todorovovho „váhania“, príčinu vzniku žánrov fantastickej literatúry atď. v aristotelizme, ako sme ho videli u Bandella. Ten rozprával sadistické príbehy dopodrobna bez najmenšieho vzrušenia, ako obraz pravdivosti obludného. Tá línia opretá o napodobovanie toho, „čo sa mohlo stať“, sa stala v západnej literatúre mocnou, lebo dovoľovala vo veľkých množstvách tematizovať neuveriteľnosti ako životné: záhadnosti, zvrátenosti, duševné vykoľajenia,... Prejavila sa napríklad u Shakespeara. Ešte k Todorovovmu „váhaniu“. Bontempelliho magický realizmus pekne dokladá, čo myslí Todorov, teda, že fantazijno nezabsolútnieva,

ale ho autor i čitateľ vnímajú ako opakované váhanie medzi „mohlo sa stať“ a výmyslom, medzi reálnym dňom a bdelym snívaním. Ako „váhanie“ sa dá však označiť aj Derridovo „obchádzanie vlastného mena“, odkladanie pomenovania „do písma“, čo predznamenal Vico v „dobe bohov“ a v „dobe hrdinov“, ktorí sa báli vyjadrovať v pojmových slovách, lebo tie neoznačujú jednotlivosti, ale vždy typ. Obchádzať „typ“ je veľmi dobrý všeobecný dôvod a spoločný menovateľ všetkej literárnej fantastiky a pomenovanie, na čo je naviazaná fantastika ako literárny podsystem, z ktorého čerpajú v jednotlivých obdobiach dobové literárne žánre. Ale to je len asociácia.

Téma monografie je literárnohistoricky ústredná, práca je dobre rozčlenená, uchopuje problematiku v úplnosti, nie na čiastkovom probléme. Tým dáva dôveryhodnosť používanému teoretickému pojmosloviu ako literárnohistoricky napačenému a umožňuje rozvíjať problematiku aj v budúcnosti do čoraz väčšej literárnohistorickej ucelenosti. Na takto postavenej téme sa dá pri splnení podmienky čo najväčšej ucelenosti stavať identita slovenskej talianistiky, ale aj iných filológií.

Pavol Koprda
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Slovenská republika
pkoprda@ukf.sk